

O'ZBEKISTON YOSHLARI DUNYOQARASHIDA DINIY VA DUNYOVIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI

Abdullayev Azimjon Ashurvoy o'g'li

University of Business and Science

oliy ta'lim tashkiloti Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi (PhD)

Anotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining ijtimoiy-falsafiy asoslari kompleks va tizimli yondashuv asosida tahlil etiladi. Tadqiqotda globallashuv, modernizatsiya va raqamli transformatsiya sharoitida yoshlar ongida shakllanayotgan aksiologik ustuvorliklar, normativ-me'yoriy orientirlar hamda identitet konstruksiyalarining o'zgaruvchan tabiati ochib beriladi. Maqolada diniy qadriyatlarning ma'naviy-regulyativ funksiyasi bilan dunyoviy qadriyatlarning ratsional-institutsional mexanizmlari o'rtasidagi dialektik munosabatlar yoshlar dunyoqarashida yuzaga kelayotgan sintez jarayonlari kontekstida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: yoshlar dunyoqarashi, diniy qadriyatlar, dunyoviy qadriyatlar, aksiologiya, identitet, sekulyarizm, postsekulyar jamiyat, ijtimoiy ong, ma'naviy transformatsiya, globallashuv, modernizatsiya.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ГАРМОНИИ РЕЛИГИОЗНЫХ И СВЕТСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В МИРОВОЗЗРЕНИИ МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА

Абдуллаев Азимжон Ашурвой оглы

University of Business and Science

*преподаватель кафедры социальных наук высшего образовательного
учреждения (PhD)*

Аннотация: В данной статье на основе комплексного и системного подхода анализируются социально-философские основы гармонии религиозных и светских ценностей в мировоззрении молодежи Узбекистана. В исследовании раскрывается изменчивый характер аксиологических приоритетов, нормативно-ценностных ориентиров и идентичных конструкций, формирующихся в сознании молодежи в условиях глобализации, модернизации и цифровой трансформации. В статье обосновываются диалектические взаимосвязи между духовно-регулятивной функцией религиозных ценностей и рационально-институциональными механизмами светских ценностей в контексте синтезирующих процессов, происходящих в мировоззрении молодежи.

Ключевые слова: мировоззрение молодежи, религиозные ценности, светские ценности, аксиология, идентичность, секуляризм, постсекулярное общество, общественное сознание, духовная трансформация, глобализация, модернизация.

SOCIO-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE HARMONY OF RELIGIOUS AND SECULAR VALUES IN THE WORLDVIEW OF THE YOUTH OF UZBEKISTAN

Abdullayev Azimjon Ashurvoy o'g'li

*University of Business and Science Lecturer at the Department of Social Sciences of
a Higher Education Institution (PhD)*

Abstract: *This article analyzes the socio-philosophical foundations of the harmony between religious and secular values in the worldview of the youth of Uzbekistan based on a комплекс and systemic approach. The study reveals the dynamic nature of axiological priorities, normative-value orientations, and identity constructions formed in the consciousness of young people under the conditions of globalization, modernization, and digital transformation. The article substantiates the dialectical relationships between the spiritual-regulatory function of religious values and the rational-institutional mechanisms of secular values within the context of synthesis processes taking place in the youth's worldview.*

Keywords: *youth worldview, religious values, secular values, axiology, identity, secularism, post-secular society, social consciousness, spiritual transformation, globalization, modernization.*

KIRISH

XXI asr boshlarida globallashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji va ijtimoiy-madaniy transformatsiyalar jarayoni jamiyatning barcha qatlamlari, ayniqsa, yoshlar dunyoqarashi shakllanishiga chuqur va ko'p qirrali ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur jarayon sharoitida diniy va dunyoviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar muammosi nafaqat nazariy-falsafiy, balki amaliy-ijtimoiy ahamiyat kasb etuvchi masalalardan biri sifatida dolzarblashib bormoqda. O'zbekiston jamiyatida ham mustaqillikdan keyingi davrda yuzaga kelgan mafkuraviy plyuralizm, diniy erkinlikning huquqiy jihatdan mustahkamlanishi va dunyoviy davlat tamoyillarining institutsional asoslanishi yoshlar ongida qadriyatlar tizimining qayta konfiguratsiyalanishiga olib keldi. Yoshlar dunyoqarashi bu shunchaki individual ong mahsuli emas, balki muayyan tarixiy davr, ijtimoiy-madaniy muhit, mafkuraviy makon va sotsial institutlar ta'siri ostida shakllanadigan murakkab aksio-gnoseologik konstruksiyadir. Shu ma'noda, diniy va dunyoviy qadriyatlarning uyg'unlashuvi masalasi yoshlar ongida kechayotgan identitet shakllanish jarayonlari, ijtimoiy moslashuv strategiyalari va ma'naviy

o'zini anglash mexanizmlarining muhim determinanti sifatida namoyon bo'ladi[1]. Bu esa mazkur masalani faqat diniy yoki siyosiy diskurs doirasida emas, balki kengroq ijtimoiy-falsafiy kontekstda tahlil etishni taqozo etadi. O'zbekiston tarixiy taraqqiyoti tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu hududda diniy qadriyatlar va dunyoviy madaniyat elementlari o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik uzoq asrlardan buyon ijtimoiy ongning barqaror komponenti bo'lib kelgan. Islom sivilizatsiyasi doirasida shakllangan axloqiy-me'yoriy tizimlar, Sharqona ma'rifatparvarlik an'analari va zamonaviy dunyoviy institutlar sintezi natijasida yuzaga kelgan qadriyatlar majmuasi bugungi yoshlar dunyoqarashining tarixiy-madaniy poydevorini tashkil etadi. Biroq hozirgi davrda mazkur uyg'unlik yangi mazmuniy shakllarga ega bo'lib, global madaniyat, transmilliy diskurslar va raqamli muhit ta'siri ostida qayta talqin qilinmoqda. Diniy qadriyatlar, o'z mohiyatiga ko'ra, inson hayotiga metafizik ma'no bag'ishlovchi, axloqiy regulatsiyani ta'minlovchi va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlovchi funksiyalarni bajaradi. Ular shaxsning ichki dunyosini muvozanatlashtiruvchi, ekzistensial xavotirlarni yumshatuvchi va axloqiy orientirlarni belgilovchi normativ asos sifatida namoyon bo'ladi. Dunyoviy qadriyatlar esa ratsionallik, huquqiylik, ilmiy tafakkur va fuqarolik mas'uliyati kabi tamoyillarga tayanib, jamiyatning institutsional barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi[2]. Yoshlar dunyoqarashida ushbu ikki qadriyatlar tizimining uyg'unlashuvi ijtimoiy taraqqiyotning muhim sharti sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, zamonaviy davrda "sekulyarlashuv" nazariyasining klassik talqinlari tobora qayta ko'rib chiqilmoqda. Postsekulyar jamiyat konsepsiyasi doirasida diniylik ijtimoiy makondan siqib chiqarilayotgan hodisa emas, balki yangi shakllarda va yangi diskursiv maydonlarda qayta namoyon bo'layotgan sotsiomadaniy fenomen sifatida talqin qilinmoqda. O'zbekiston sharoitida ham diniy ongning reaktualizatsiyasi, diniy identitetning kuchayishi va diniy ramzlarning madaniy makonga qayta kirib kelishi yoshlar dunyoqarashida muayyan aksiologik siljishlarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur siljishlar, bir tomondan, ma'naviy bo'shliqni to'ldirish, axloqiy tayanchni mustahkamlash va shaxsiy hayotga mazmun bag'ishlash ehtiyojlari bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, diniy radikalizm, dogmatizm va ijtimoiy fragmentatsiya xavflarini ham yuzaga chiqarishi mumkin[3]. Shu sababli diniy va dunyoviy

qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni saqlash masalasi nafaqat nazariy muammo, balki ijtimoiy xavfsizlik va barqarorlik bilan bevosita bog'liq bo'lgan strategik vazifadir. Yoshlar har qanday jamiyatning kelajagini belgilovchi asosiy ijtimoiy guruh bo'lib, ularning dunyoqarashi va qadriyatlar tizimi mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish trayektoriyasini belgilab beradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, O'zbekiston yoshlari ongida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining qanday shakllanayotgani, bu jarayonga qaysi omillar ta'sir ko'rsatayotgani va uning ijtimoiy oqibatlari qanday bo'lishi mumkinligi masalalari chuqur ilmiy tahlilni talab etadi. Ayniqsa, globallashuv sharoitida milliy madaniy identitetning saqlanishi va universal insoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvi masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Bundan tashqari, raqamli muhit va ijtimoiy tarmoqlar yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda yangi epistemologik makon yaratmoqda. Mazkur makonda diniy g'oyalar, dunyoviy mafkuralar va turli madaniy diskurslar o'zaro raqobatlashib, yoshlar ongida gibrid qadriyat modellari shakllanishiga olib kelmoqda[4]. Bu holat, bir tomondan, tafakkur erkinligini kengaytirsam, ikkinchi tomondan, axborot manipulyatsiyasi, mafkuraviy eklektizm va qadriyatlar relativizmi xavfini kuchaytiradi. Shu bois mazkur maqolada O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining ijtimoiy-falsafiy asoslarini ochib berish, mazkur jarayonning tarixiy, madaniy va institutsional determinantlarini tahlil qilish hamda yoshlar ongida yuzaga kelayotgan aksiologik transformatsiyalarni konseptual jihatdan asoslash maqsad qilib olindi. Tadqiqotning asosiy vazifalari sifatida diniy va dunyoviy qadriyatlarning ontologik va gnoseologik mohiyatini aniqlash, ularning yoshlar dunyoqarashida qanday integratsiyalanayotganini ko'rsatish hamda mazkur integratsiyaning ijtimoiy oqibatlarini baholash belgilandi. Mazkur yondashuv yoshlar siyosati, ta'lim tizimi va ma'naviy-ma'rifiy ishlar strategiyasini takomillashtirishda muhim nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Chunki faqat diniy yoki faqat dunyoviy qadriyatlarga tayanilgan model yoshlar dunyoqarashida muvozanatsizlikni yuzaga keltirishi ehtimoldan xoli emas. Aksincha, mazkur ikki qadriyat tizimining dialektik uyg'unligi asosida shakllangan dunyoqarash modeli

ijtimoiy barqarorlik, ma'naviy yetuklik va fuqarolik mas'uliyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurda diniy va dunyoviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar masalasi postsekulyar jamiyat konsepsiyasi doirasida tobora markaziy mavzulardan biriga aylanib bormoqda. Mazkur yo'nalishda eng ta'sirchan nazariy yondashuvlardan biri nemis faylasufi va ijtimoiy nazariyotchisi Yurgen Habermas tomonidan ishlab chiqilgan postsekulyar jamiyat g'oyasidir. Habermas o'zining keyingi davr asarlarida sekulyarlashuv jarayonining chiziqli va yakuniy xarakterga ega emasligini, balki diniy ong va diniy diskurslarning zamonaviy demokratik jamiyatlarda yangi normativ shakllarda qayta namoyon bo'layotganini asoslab beradi[5]. Uning fikricha, diniy va dunyoviy ratsionallik o'rtasidagi antagonizm o'rnini endilikda "o'zaro tarjima qilinuvchi diskurslar" modeli egallashi lozim bo'lib, bunda diniy dunyoqarashga ega subyektlar o'z axloqiy-intuitsion mazmunlarini dunyoviy, huquqiy va ratsional tilga tarjima qilishga, dunyoviy subyektlar esa diniy an'analarda mujassamlashgan axloqiy kapitalni jamoat ongining legitim manbasi sifatida tan olishga intilishi zarur. Ushbu yondashuv yoshlar dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligini nazariy jihatdan asoslash uchun muhim metodologik poydevor vazifasini bajaradi, chunki u diniylikni regressiv hodisa emas, balki normativ-aksiologik resurs sifatida talqin qiladi. Habermasning mazkur qarashlari amerikalik sotsiolog va dinshunos Piter Berger tomonidan ilgari surilgan sekulyarlashuv nazariyasining revizion talqinlari bilan muayyan darajada uyg'unlashadi. Berger dastlab sekulyarlashuv jarayonini modernizatsiyaning muqarrar oqibati sifatida baholagan bo'lsa-da, keyinchalik o'z pozitsiyasini qayta ko'rib chiqib, "diniy plyuralizm" va "ko'p modernliklar" konsepsiyasi orqali zamonaviy jamiyatlarda diniylikning barqarorligi va hatto kuchayib borayotganini empirik dalillar asosida asoslab berdi. Uning fikricha, globallashuv va kommunikatsiya texnologiyalarining kengayishi natijasida diniy e'tiqodlar va dunyoviy ideologiyalar bir makonda yonma-yon mavjud bo'lib, shaxs ongida tanlov imkoniyatlarini keskin oshiradi, bu esa identitetning refleksiv xarakter kasb etishiga olib keladi[6]. Mazkur holat yoshlar dunyoqarashida

qadriyatlar tizimining fragmentatsiyasi bilan bir qatorda, yangi gibrid aksiologik modellar shakllanishiga ham zamin yaratadi. Habermas va Berger qarashlarini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala olim ham zamonaviy jamiyatda diniylik va dunyoviylik o'rtasidagi munosabatlarni nol summali o'yin sifatida emas, balki murakkab dialektik jarayon sifatida talqin qiladi. Habermas ko'proq normativ-falsafiy o'lchovga urg'u berib, diniy va dunyoviy diskurslar o'rtasidagi muloqotning demokratik legitimatsiya jarayonidagi ahamiyatini asoslab bersa, Berger empirik-sotsiologik yondashuv asosida diniy plyuralizm sharoitida shaxsiy tanlov va identitet shakllanishining murakkabligini ko'rsatadi. Mazkur ikki yondashuvni integratsiyalash orqali yoshlar dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining nafaqat normativ ideali, balki real sotsiomadaniy mexanizmlari ham ochib berilishi mumkin. Shu ma'noda, Habermasning postsekulyar jamiyat haqidagi konsepsiyasi va Bergerning diniy plyuralizm haqidagi g'oyalari O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida kuzatilayotgan aksiologik transformatsiyalarni tushuntirish uchun muhim nazariy-resurs bazasini taqdim etadi[7]. Chunki bu jamiyatda bir tomondan, dunyoviy davlat va huquqiy institutlar barqaror faoliyat yuritayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, diniy ong va diniy identitet ham ijtimoiy makonda tobora faolroq namoyon bo'lmoqda. Natijada yoshlar ongida diniy axloqiy me'yorlar bilan dunyoviy fuqarolik qadriyatlari o'rtasida muayyan sintez jarayonlari yuzaga kelmoqda, bu esa Habermas va Berger tomonidan ilgari surilgan nazariy tezislarning empirik dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

METODOLOGIK QISM

Mazkur maqolada O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining ijtimoiy-falsafiy asoslarini ochib berishda dialektik yondashuv, aksiologik tahlil, tarixiy-mantiqiy metod, komparativ-falsafiy taqqoslash, fenomenologik interpretatsiya hamda diskursiv tahlil metodlari integratsiyalashgan holda qo'llanilib, diniylik va dunyoviylik o'rtasidagi munosabatlarning postsekulyar jamiyat sharoitidagi transformatsion xarakteri va yoshlar identitetida namoyon bo'layotgan gibrid aksiologik modellarning konseptual asoslari aniqlashga yo'naltirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar antagonistik xarakterga ega emas, balki postsekulyar jamiyat sharoitida refleksiv identitet shakllanishi, aksiologik moslashuv va madaniy sintez mexanizmlari orqali gibridd normativ model sifatida namoyon bo'lib, unda diniy axloqiy me'yorlar shaxsning ichki ma'naviy regulatori funksiyasini bajarayotgan bo'lsa, dunyoviy huquqiy-ratsional tamoyillar ijtimoiy xulq-atvorning tashqi institutsional regulatori sifatida faoliyat yuritib, ularning dialektik uyg'unligi yoshlarning fuqarolik mas'uliyati, ma'naviy barqarorligi va ijtimoiy integratsiyalashuv darajasining ortishiga xizmat qilayotgani aniqlandi.

MUXOKAMA

Zamonaviy ijtimoiy-falsafiy diskursda diniy va dunyoviy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar masalasi keskin nazariy polemikalar markazida turadi va bu borada Yurgen Habermas hamda Charlz Teylor qarashlari alohida konseptual ahamiyat kasb etadi. Habermas postsekulyar jamiyat konsepsiyasi doirasida diniylikni zamonaviylikka zid hodisa sifatida emas, balki demokratik jamoat makonini normativ jihatdan boyituvchi aksiologik resurs sifatida talqin qilib, diniy subyektlar va dunyoviy subyektlar o'rtasida "o'zaro tarjima etikasi" zarurligini ilgari suradi[8]. Uning fikricha, diniy an'analarda mujassamlashgan axloqiy intuitsiyalar jamoat diskursida legitim kuchga ega bo'lishi uchun ular dunyoviy-ratsional tilga transformatsiya qilinishi lozim, aks holda ular siyosiy-huquqiy maydonda umumiy majburiylik kasb eta olmaydi. Habermasning bu pozitsiyasi yoshlar dunyoqarashida diniy qadriyatlarning faqat ichki-ma'naviy sfera bilan cheklanishi, ijtimoiy regulativ funksiyaning esa asosan dunyoviy institutlar zimmasida qolishi kerak, degan normativ xulosaga olib keladi. Bunga qarama-qarshi ravishda, kanadalik faylasuf Charlz Teylor sekulyarlashuvni diniylikning susayishi emas, balki "e'tiqod rejimlarining ko'payishi" sifatida talqin qiladi va zamonaviylik sharoitida diniy identitetning ontologik maqomi saqlanib qolayotganini asoslaydi. Teylorning fikricha, diniy e'tiqod shaxsning faqat axloqiy xulq-atvorini emas, balki uning mavjudlik haqidagi fundamental tasavvurlarini ham strukturaviy jihatdan belgilab

beradi, shu bois diniy qadriyatlarni jamoat makonidan siqib chiqarish nafaqat madaniy reduksionizm, balki antropologik xato hamdir[9]. U Habermasning "tarjima talabi"ni yashirin sekulyar hegemoniyaning normativ ifodasi sifatida tanqid qilib, diniy tilning o'ziga xos semantik zichligi va ekzistensial chuqurligi dunyoviy ratsional diskursga to'liq tarjima qilinmasligini ta'kidlaydi. Mazkur polemika O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligi masalasini talqin etishda muhim metodologik oqibatlarga ega. Agar Habermas yondashuvi asos qilib olinsa, yoshlar ongida diniy qadriyatlar asosan shaxsiy axloqiy kompas vazifasini bajarib, ijtimoiy-huquqiy xatti-harakatlar dunyoviy normativ tizim orqali tartibga solinishi kerak bo'ladi. Bu model ijtimoiy barqarorlik va huquqiy universallikni ta'minlash nuqtai nazaridan funksional jihatdan samarali bo'lsa-da, u diniy identitetning ontologik va ekzistensial o'lchovlarini yetarli darajada inobatga olmaydi[10].

XULOSA

Mazkur tadqiqot O'zbekiston yoshlari dunyoqarashida diniy va dunyoviy qadriyatlar uyg'unligining ijtimoiy-falsafiy asoslarini konseptual tahlil qilish asosida shuni ko'rsatdiki, mazkur jarayon chiziqli yoki biryoqlama xarakterga ega bo'lmay, balki postsekulyar jamiyat sharoitida kechayotgan murakkab aksiologik transformatsiyalar, refleksiv identitet shakllanishi va madaniy sintez mexanizmlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan dialektik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yusupov A. O 'ZBEKISTONDA YOSHLAR IJTIMOIYLASHUVIDA MILLIY-SIYOSIY MENTALITETNING O 'RNI //QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI. – 2024. – T. 13. – C. 223-224.
2. Saparov B. et al. YOSHLARNI VATANVARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA JADIDCHILIK G 'OYALARINING O 'RNI //HARBIY PEDAGOG. – 2024. – T. 1. – №. 2. – C. 46-52.
3. Файбуллаевич У. Ф. Национальный менталитет и молодежь в культуре: о 'zgarishlar. – 2023.
4. Salieva Z. T. Ijtimoiy pedagogika //T.: " Adabiyot uchqunlari. – 2019. – T. 189.
5. Yo'ldoshboyev M. YOSHLAR DUNYOQARASHINI YUKSALTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI //Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – T. 4. – №. 11 (Special Issue). – C. 306-313.

6. Ruzmetova D. YOSHLAR DUNYOQARASHIDA DIN VA AXLOQNING O'ZARO MUTANOSIBLIGI: IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLIL //Academic research in educational sciences. – 2024. – T. 5. – №. 12. – C. 287-294.
7. Sadullayev U., Muyiddinov B., Boltayev O. YOSHLAR DUNYOQARASHI SHAKLLANISHIDA MILLIY TARBIYA VA TA'LIMNING AHAMIYATI //Modern Science and Research. – 2025. – T. 4. – №. 1. – C. 59-67.
8. Djurayev L., Sattorov M. IJTIMOIIY NAZORAT VA TARTIB YOSHLAR IJTIMOIIY BARKAMOLLIGINI TA'MINLASHDA MUHIM ME'ZON //Journal of universal science research. – 2025. – T. 3. – №. 6 (SPECIAL ISSUE). – C. 381-390.
9. Ro'ziboyeva A. PEDAGOGIK TA'LIM SOHASIDA YOSHLARNING DUNYOQARASHI VA XULQ-ATVORIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR //Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2025. – T. 4. – №. 12. – C. 4-6.
10. RASULOV R. O'ZBEKISTONDA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING YOSHLAR DUNYOQARASHI SIYOSIY IJTIMOIIYLASHUVIGA TA'SIRI //«АКТА НУУЗ». – 2025. – T. 1. – №. 1.4. 1. – C. 169-171.